

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440с.
2. Величко С. Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке / Составил Самоил Величко, бывший канцелярист войска Запорожского 1720 г. Т. I – III. – К., 1848 – 1855.
3. Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках. – К.: Наукова думка, 1981. – 253с.
4. Етимологічний словник української мови. Т.1-4. – К.: Наукова думка, 1982 – 2003.
5. Карпенко О.П. Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини. – К., Наукова думка, 1989. – 192с.
6. Коваль А.П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України. – К.: «Либідь», 2001. – 304с.
7. Лучик В.В. Тюркізми в гідронімії середнього Дніпро-Бузького межиріччя. II. – К.: ж Мовознавство, 1996. - №2-3. – С.17-27.
8. Молчанова О.Т. Топонимический словарь Горного Алтая / Под ред. А.Т.Тыбыковой. – Алт. кн.изд-во, 1979. – 397с.
9. Мурзаев Э.М. Очерки топонимии. – М.: Мысль, 1974. – с.
10. Мурзаев Э.М. Словарь народных географических терминов. – М.: Мысль, 1984.
11. Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий. Т.I – IV. – СПб., 1893 – 1911 (фотомеханічне перевидання 1963 – 1964рр.).
12. Словарь української мови / Упорядк. з дод. влас. матеріалу Б.Грінченко. – К., 1907-1909. – Т.1-4.
13. Словник української мови. Т.1-XI. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
14. Стрижак О.С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини. – К.: Наукова думка, 1967. – 127с.
15. Трубачов О.Н. Названия рек Правобережной Украины: Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация. – М.: Наука, 1968. – 289с.
16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т.I-IV. – М.: Прогресс, 1986 – 1987.
17. Фоменко В.Г. Незвичайне поруч // Молодь України. – Дніпропетровськ, 1964. – № 166с.
18. Чабаненко В.А. Великий Луг Запорозький. Історико-топонімічний словник. – Запоріжжя, 1999. – 331с.
19. Эварницкий Д.И. Вольности запорожских козаков: Историко-топографический очерк. – Спб.: Тип. И.Н.Скороходова, 1890. – 384с.+3 карты.
20. Эварницкий Д.И. История запорожских козаков. Т.I – III. – СПб., 1892 – 1897.
21. Эварницкий Д.И. Топографический очерк Запорожья. – К., 1884.
22. Эварницкий Д.И. Запорожье в остатках старины и преданиях народа. Ч. I – II. – СПб., 1888.
23. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. Т. I – III. – Львів: Світ, 1990 – 1992.
24. Янко М.Т. Топонімічний словник України. – К.: Радянська школа, 1973. – 740с.

УДК 811.161.2:378 (092) (477.64)

НАУКОВА Й МЕТОДИЧНА СПАДЩИНА Н.П.МОСКАЛЬОВОЇ

Кучеренко Л.І., к. філол. н., доцент

Запорізький національний університет

У статті подано огляд наукових та науково-методичних праць Н.П.Москальової, ім'я якої нерозривно пов'язане з історією кафедри української мови Запорізького національного університету.

Ключові слова: історична грамати́ка, дериватоло́гія, іменникове словотворення, тести

Кучеренко Л.И. НАУЧНЫЕ И НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ТРУДЫ Н.П.МОСКАЛЁВОЙ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье подан обзор научных и научно-методических трудов Н.П.Москалёвой, имя которой неразрывно связано с историей кафедры украинского языка Запорожского национального университета.

Ключевые слова: историческая грамматика, дериватология, словообразование имён существительных, тесты

Kycherenko L.I. SCIENTIFIC AND METHODOICAL WORKS WRITTEN BY N.P.MOSKALEVA / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

This article is devoted to the review of scientific and methodical works written by N.P.Moskaleva, whose name is closely connected with the history of the chair of the ukrainian language of ZNU.

Key words: historical grammar, derivation, noun-wordbuilding, tests

Ім'я Ніни Петрівни Москальової нерозривно пов'язане з історією кафедри української мови та Запорізького педагогічного інституту (пізніше – державного, національного університету) в цілому. Вона стояла біля його витоків, а її біографія – це і біографія країни, міста, і біографія закладу.

Науковий і методичний доробок Н.П.Москальової не був ще предметом спеціального вивчення. У цій статті зроблено спробу визначити основну проблематику праць вченого й педагога, їх роль в історії вітчизняної лінгвістики й методики вищої та середньої школи.

Н.П.Москальова народилася 21 квітня 1918 року в селі Новопавлівка поблизу Кривого Рогу на Дніпропетровщині в багатодітній родині робітника. Після закінчення середньої школи навчалася на мовно-літературному факультеті Криворізького педінституту, філологічний факультет якого був переведений пізніше до Запорізького педагогічного інституту. Тут у 1938 році вона здобула освіту і, як випускниця-відмінниця, залишилася працювати викладачем кафедри української мови.

У 1941 році Н.П.Москальова з двома малолітніми дітьми змушена була евакуюватися в Росію до м.Іваново, де вона працювала інспектором педагогічних училищ, а у вільний час розчищала від снігу аеродром, залізничні колії, займалася заготівлею дров, торфу, доглядала поранених.

Після звільнення Запоріжжя від німецьких загарбників Н.П.Москальова відновлює роботу в рідному навчальному закладі, працюючи асистентом, старшим викладачем, а після захисту кандидатської дисертації (1966р.) – доцентом, проректором з навчально-виховної роботи.

Н.П.Москальова – відмінник народної освіти, автор низки наукових та методичних праць.

Центральними в науковому доробку Н.П.Москальової є питання історичної граматики та дериватології.

Найширше обстежуються нею пам'ятки ділової української мови другої половини XVI століття – Полтавські актові книги.

Інтерес автора саме до цього історичного джерела – Полтавських актових книг – не випадковий. Поглиблене вивчення південно-східних діалектів, що є найбільш близькими до літературної української мови, має надзвичайно важливе значення і для характеристики процесів формування й розвитку української національної мови, і для характеристики української літературної мови – цього синтезу найважливіших структурних елементів усіх українських говорів. Для історико-діалектологічного вивчення української мови другої половини XVII століття досить цінними серед інших є пам'ятки ділової писемності, які дають можливість простежити процес формування й поступового розвитку мови в усій різноманітності її стилів і жанрів, виявити взаємозв'язки історії мови з історією її носія та творця – народу. Полтавські актові книги привернули увагу дослідниці об'ємністю матеріалу, різноманітністю змісту та своєрідністю жанру. Ці писемні джерела яскраво відбивали розмовні риси середньонадніпрянських говорів, тобто говорів тієї території України, яка вже з другого десятиріччя XVII століття стала центром політичного, економічного й культурного життя всього українського народу. Тому вивчення мови цієї пам'ятки писемності набувало неабиякого наукового значення. Саме на матеріалі Полтавських актових книг Н.П.Москальова виконала більшість наукових досліджень, насамперед її кандидатську дисертацію – «Словотворення і словозміна іменників у Полтавських актових книгах другої половини XVII сторіччя» [1]. Це ґрунтовне дослідження складається з двох розділів, перший із яких присвячено проблемі словотворення іменників (загальних і власних – антропонімів та топонімів), а другий – питанням особливостей словозміни іменників I – IV відмін та множинних іменників.

Докладна характеристика систем словотворення та словозміни іменників, зафіксованих у згаданих писемних пам'ятках, подається Н.П.Москальовою на широкому порівняльному тлі: для зіставлення залучається діалектний матеріал, що репрезентує полтавські говори та регіональний фольклор, а також дані інших писемних пам'яток. Автор встановлює співвідношення розмовних і книжних елементів, простежує, які з виявлених іменних форм були компонентами національної мови, що знаходилася в стадії формування, а які з них були на той час книжно-традиційними чи локальними.

Результати цього дослідження мали неабияке значення для вивчення процесів становлення й розвитку української національної мови, її зв'язків із книжною традицією.

У працях Н.П.Москальової приділяється увага й вивченню граматичної природи іменників, зокрема особливостей їх словозміни. У низці виступів і публікацій автор аналізує систему відмінкових форм іменників I – III відмін за даними Полтавських актових книг [2;3;4;5]. Автор доходить висновку, що в українській мові др. пол. XVII ст. уже виразно розмежовуються флексії іменників твердої та м'якої груп, хитання спостерігається в іменниках з кінцевим приголосним у основі (**духовни́ца, зорни́ца**) [2;36]. Хоча система флексій іменників I відміни, зафіксованих у досліджуваному матеріалі, у цілому збігається із сучасною, Н.П.Москальова відзначає й риси, не властиві останній, зокрема *-е* у формі Р., Д. і М.в. однини в іменниках ж.р. (**Мерехве, Лубяни́це; Ганце, Орши́це; в клотце, о сходце**); *-ей* в О.в. однини іменників ж.р. (**паней**) [див. 2,37]. Автор відзначає й виразне граматичне розмежування іменників – назв істот та неістот у 3.в. множини.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив авторові з'ясувати, що в системі відмінювання іменників I відміни, зафіксованих у мові Полтавських актових книг другої половини XVII століття, виразно виявляються живі говіркові риси середньонадніпрянських говорів, які протиставляються окремим діалектним рисам південно-західного та північного діалектів (вживання флексії *-і* в Д. і М.в. одн. іменників м'якої основи на відміну від *-и* в багатьох південно-західних говорах; вживання флексій *-ою, -ею* в О.в. однини на відміну від *-ов, -ев* та *-ом*, характерних для деяких південно-західних та північних говорів; вживання нульового закінчення у формі Р.в. множини на протигагу флексіям *-ів* у значній частині південно-західних та північних говорів та *-ей, -ий* в окремих говірках південно-західного діалекту).

Разом із тим, відзначає автор, у системі флексій іменників I відміни, зафіксованих у Полтавських актових книгах, уже спостерігалися риси, що характеризують словозміну сучасної української мови: іменники у формі Р., Д., 3., О. та М.в. однини та множини чітко розмежовують флексії твердої та м'якої основ; виявляються засоби граматичного вираження категорії істот (паралельні конструкції 3.-Р. і 3.-Н. від іменників на позначення назв свійських тварин).

Автор визначає й відмінкові форми окремих іменників I відміни, що в сучасній літературній мові вийшли з ужитку (флексії *-е* в Р., Д. і М.в. однини; *-ей* – у Д.в. однини, залишки двоїни в Н. та 3.в.).

У статті, опублікованій у «Наукових записках» Запорізького педінституту в 1957 році, Н.П.Москальова подає розгорнуту характеристику особливостей відмінювання іменників II відміни [3].

Широкий фактичний матеріал, залучений автором до аналізу, дозволив їй визначити як відмінкові форми іменників, успадковані сучасною літературною мовою, так і ті, що вийшли з ужитку. До останніх належать словоформи з омонімічним закінченням *-е* в Н. і 3.в. середнього роду (*визна́не, зна́ние*); М.в. іменників чоловічого роду в ненаголошеній позиції (*в артику́ле*); у Н.в. множини (**мещане**); форми із флексією *-ом* у Д.в. однини іменників чоловічого роду (**запоро́жцем, купцо́м**) та давнім закінченням *-и(-ы)* в О.в. множини (часы) та *-ох(-охъ), -ех(-ехъ)* в М.в. множини (при мого́ричниках, в артику́лях). Н.П.Москальова відзначає виразну тенденцію до розмежування за систематичними ознаками флексій *-а, (-я), -у(-ю)* у формах іменників чоловічого роду Р.в. однини, поширення форм іменників цього ж роду в Д.в. із закінченням *-ові(-еві)* (**козако́ви, обивате́леви**).

Вивчення особливостей відмінювання іменників III відміни [4;5] дало змогу авторові дійти висновку, що в другій половині XVII століття відмінкова система цих іменників майже цілком сформувалася, причому з тими ж флексивними ознаками, що виявляються в сучасній українській літературній мові. Переважна більшість іменників III відміни у формах Р., Д., М.в. однини та Н. і 3.в. множини ще зберігають давню флексію *-и*, властиву й сучасним південно-західним говорах, а також значній частині південно-східних говорів. У формі О. та М.в. поруч із новими флексіями, властивими сучасній українській літературній мові, досить поширеними є архаїчні флексії, властиві давньоруській та старослов'янській мовам.

Значна увага приділяється у працях Н.П.Москальової і проблемам вивчення словотвору іменників у період XVII століття, що має велике значення для характеристики складних процесів становлення й розвитку національної української мови, її словотвірної системи.

У своїх працях Н.П.Москальова аналізує основні способи іменникового словотворення згаданого періоду на матеріалі Полтавських актових книг [6;7;8;9]. У тезах доповіді, виголошеної на підсумковій науковій конференції Запорізького педінституту 1962 року [6], Н.П.Москальова подає огляд способів творення іменників у досліджуваних писемних пам'ятках і визначає панівні: морфологічний (а в його межах – насамперед суфіксальний), морфолого-синтаксичний, лексико-синтаксичний. Автор дає їм оцінку і з точки зору продуктивності: високопродуктивним способом іменникового творення є морфологічний, продуктивним – лексико-синтаксичний, відносно продуктивним – морфолого-синтаксичний, репрезентованих, як відзначає Н.П.Москальова, словоскладанням та субстантивацією. До непродуктивних автор відносить лексико-семантичний спосіб творення іменників.

У подальших працях автор дає більш детальну характеристику основним способам субстантивного творення.

Цікавими є спостереження, що стосуються суфіксального творення іменників згаданого періоду [9].

Автор відзначає велику кількість суфіксів, що беруть участь у продукуванні субстантивів, багатство та різноманітність їх значень. Лише суфіксальні похідні чоловічого роду представлені, за підрахунками автора, 60 словотвірними типами, жіночого – 49 і середнього – 16.

Н.П.Москальова зауважує, що суфіксальні похідні охоплюють три словотвірні категорії: назви осіб, назви тварин та неособові назви (конкретних предметів, абстрактних та збірних понять). Автор виділяє в межах кожної категорії словотвірні розряди, визначає найбільш продуктивні суфікси, що використовуються для творення відповідних іменників у другій половині XVII століття. Автор простежує, як у системі іменникового словотвору цього періоду, успадкованій в основному з давньоруської мови, викристалізуються певні своєрідності, характерні для української мови, – формування словотвірних типів із суфіксами *-ен* *-я(т)* на означення молодих істот і *-к(а)* для утворення іменників суб'єктивної оцінки [9,131]. Відзначаються також і зміни, що стосуються продуктивності різних словотвірних типів досліджуваних іменників порівняно з сучасною українською мовою.

Аналізується у працях автора й інший продуктивний спосіб афіксального творення іменників у період другої половини XVII століття – префіксально-суфіксальний [8].

Досліджуваний матеріал дав підстави авторові зробити висновок про те, що найбільш продуктивним є цей спосіб для творення іменників на означення абстрактних понять, назви дії та її наслідку. Досить продуктивний він і у творенні назв осіб чоловічої статі за їх діяльністю, внутрішніми якостями, родинними стосунками, а також назв конкретних предметів [8,132-133]. Н.П.Москальова визначає коло словотворчих формантів, що, за даними досліджуваних джерел, беруть активну участь у процесі префіксально-суфіксального творення іменників.

Характеристика цього продуктивного способу деривації, подана в роботі Н.П.Москальової, розкриває багатство творення різних словотвірних типів, переважна більшість яких активно функціонує і в сучасній українській літературній мові.

Продовжуючи серію праць, присвячених вивченню способів іменникової деривації на матеріалі Полтавських актових книг другої половини XVII століття, Н.П.Москальова досліджує найпродуктивніший спосіб неморфологічного творення іменників – морфолого-синтаксичний [7].

На думку автора, цей спосіб знаходить вияв у словоскладанні та субстантивації [див.: 7, 97]. Термін «словоскладання» автор розуміє широко: це «поєднання в одне лексичне ціле повних слів, їх основ чи коренів» [7, 98], причому відзначає, що на досліджуваному історичному етапі розвитку української мови цей процес поширення не набув.

Значно вищою продуктивністю, за спостереженнями автора, характеризується процес субстантивації прикметників, шляхом якої утворюються як власні, так і загальні назви (у межах останніх – переважно назви осіб чоловічого роду). Серед інших частин мови, охоплених субстантивацією, автор відзначає дієслова (дієприкметники) та займенники.

Багатий фактичний матеріал, наведений у працях Н.П.Москальової, та її наукові коментарі дають уявлення не лише про становлення словотвірної системи української літературної мови, а і про зміст та обсяг окремих наукових понять у різні періоди розвитку мовознавства.

У 60-х роках XX століття одним із важливих завдань історичної ономастики було вивчення способів творення особових назв.

У статті «Суфіксальний словотвір особових назв у Полтавських актових книгах другої половини XVII століття» [10] Н.П.Москальова характеризує один із найпродуктивніших способів творення антропонімів та визначає ступінь продуктивності окремих суфіксальних формантів у згаданий період. Нею визначено понад 50 суфіксів, що становили основу системи засобів антропонімічного словотворення. Найвищою продуктивністю відзначається, за спостереженнями автора, патронімічний суфікс *-енк(о)*, менш продуктивними є суфікси *-щ(ь)*, *-ник(ь)*, *-ар(ь)*, *-ал*, *-ин*, *-ан*, *-к(о)*, *-к(а)*, малопродуктивними *-аш(-яш)*, *-ен*, *-айл(о)*, *-ал(о)*, *-ун(ь)*, *-иш*, *-ач*, *-ач(а)*, непродуктивними *-лай*, *-елей*, *-ом*, *-им*, *-ох*, *-ист*.

Для творення жіночих особових назв найбільш уживаними на той час виявилися суфікси *-их(-а)*, *-к(а)*, *-ов(а)*, *-ев(а)*, *-овн(а)*.

Особові власні назви, утворені за допомогою названих суфіксів, органічно увійшли в систему живих полтавських говорів, створивши базу для формування антропонімічної системи сучасної української мови.

У 1985 році Н.П.Москальова повертається до проблеми, порушеної у згаданій вище праці, і в статті, вміщеній у збірнику «Дослідження з словотвору та лексикології», розглядає коло питань, пов'язаних із творенням чоловічих прізвищ, на цьому ж історичному матеріалі [11].

Автор з'ясовує, на якому семантичному ґрунті та яким шляхом виникли аналізовані антропоніми. Серед способів творення прізвищ Н.П.Москальова відзначає високу продуктивність суфіксації, помірну – морфолого-синтаксичного (субстантивації) та низьку продуктивність лексико-синтаксичного та лексико-семантичного способів.

Ґрунтовне вивчення мовних явищ на матеріалі полтавських актових книг – важливої пам'ятки українського письменства – зумовило появу іншої наукової праці Н.П.Москальової, у якій вона дала оцінку стану вивчення мови за джерелами другої половини XVII – початку XVIII сторіччя, що відбивають риси тих говорів, на основі яких сформувалася українська літературна мова [12]. У цій праці Н.П.Москальова характеризує досвід вивчення писемних пам'яток та формулює основні завдання, що стоять перед мовознавцями в подальшому дослідженні проблем історії мови.

Наукові інтереси Н.П.Москальової поширюються й на вивчення мови художніх творів. Показовою в цьому плані є праця «Звертання в «Народних оповіданнях» Марка Вовчка» [13], у якій автор подає докладну характеристику об'єкта вивчення. Дослідниця з'ясовує функції звертань, їх склад, способи граматичного оформлення, емоційне забарвлення, стилістичну роль, відзначає їх своєрідність у мовотворчості Марка Вовчка.

Багатоаспектність аналізу звертань дає об'єктивне уявлення про їх структуру і роль у художньому мовленні, дозволяє з'ясувати особливості індивідуального стилю письменниці.

Загалом же огляд наукової спадщини Н.П.Москальової засвідчує цілісність тематики її праць та пріоритет проблематики, пов'язаної із вивченням історії української мови, її становлення.

Ім'я Н.П.Москальової згадується серед інших в «Історії українського мовознавства» [14, 167], що є свідченням вагомості наукового внеску дослідниці в розвиток української лінгвістики.

Низка праць Н.П.Москальової присвячено проблемам методики викладання української мови в середній та вищій школі. Першою спробою видань такого плану став надзвичайно популярний свого часу «Збірник диктантів для середньої школи», який побачив світ 1958 року і укладений Н.П.Москальовою у співавторстві з І.С.Олійником та Д.І.Ганичем [15].

Збірник цей був розрахований на учнів V – VIII класів і містив матеріал для закріплення й перевірки знань та оволодіння орфографічним і пунктуаційним мінімумом, передбаченим програмою середньої школи.

Тексти й окремі речення, подані у згаданому збірнику, добиралися з найкращих творів української літератури з урахуванням вікових особливостей учнів і відповідали тогочасним освітньо-виховним завданням.

Методичну цінність цього посібника забезпечив і матеріал вступної частини, вміщеної під назвою «Види диктантів і методика їх проведення». Ця вступна стаття узагальнила й систематизувала відомості про види диктантів та подала їх вичерпну характеристику (попереджувальні, пояснювальні, вибіркові, вільні, творчі та їх різновиди) і методичні поради щодо проведення кожного з цих типів диктантів.

Висока якість поданого у «Збірнику» дидактичного матеріалу, чітка й раціональна система його впорядкування, супровідні методичні рекомендації та й брак на той час подібної навчальної літератури в цілому забезпечили широку популярність згаданих праць.

Найпереконливішим свідченням цього є той факт, що «Збірник диктантів» витримав три видання: 1958, 1961 та 1965 років.

Будучи досвідченим педагогом, Н.П.Москальова докладас чимало зусиль для розробки методики високоефективних форм викладання української мови. У 80-ті роки минулого століття у практику вчителів-мовників входить тестування як метод контролю знань учнів. Н.П.Москальова однією з перших звертається у своїх працях до характеристики тестування, визначає його переваги, подає методичні поради щодо проведення цієї форми роботи, сама розробляє тести для перевірки знань учнів з окремих розділів і тем: морфології [16], синтаксису простого [17] і синтаксису складного речення [18].

Автор підкреслює, що перевага тестування полягає, по-перше, в економності щодо часу проведення цієї форми контролю знань, по-друге, дає змогу перевірити стан засвоєння навчального матеріалу всіма учнями, а відтак дозволяє систематично використовувати тестування після вивчення різних тем і підрозділів програми, що дає можливість учителеві об'єктивно з'ясувати, які з них є найбільш складними для опанування.

Важливо відзначити, що Н.П.Москальова розробляє методику тестування з урахуванням конкретної тематики навчального матеріалу та різного рівня підготовки учнів [див.: 18, 25-26].

Враховуючи умови білінгвізму, що об'єктивно склалися у східному регіоні України, та пов'язані з цією ситуацією труднощі в опануванні української мови, Н.П.Москальова звертається до цієї проблеми в своїх дослідженнях і на допомогу вчителям розробляє систему вправ на закріплення теми «Система словозміни іменників в українській мові», подаючи її в порівняльному аспекті з відповідними фактами російської мови [19]. Автор супроводжує дібраний дидактичний матеріал необхідними коментарями, подає вправи різного рівня складності, у т.ч. пошукового й напівтворчого характеру.

У 1988 році побачив світ досить ґрунтовний, але разом із тим і компактно укладений посібник з української мови, призначений для слухачів підготовчих курсів; над його створенням Н.П.Москальова працювала в співавторстві з А.Я.Мановицькою [20]. Крім програми з української мови, домашніх і контрольних завдань, посібник містив вказівки й поради методичного характеру, схеми та зразки різних видів мовного аналізу, перелік необхідної для опрацювання навчальної літератури. Матеріал посібника був спрямований на повторення, систематизацію та поглиблення отриманих учнями у школі знань з української мови, закріплення вмінь і навичок зв'язного мовлення та вироблення міцних орфографічних, пунктуаційних та стилістичних навичок.

У 1997 році Н.П.Москальова разом із іншими членами кафедри української мови готує до друку призначені для студентів методичні вказівки до державного екзамену з української мови [21].

Як викладача, педагога, Н.П.Москальову завжди хвилювали проблеми навчання й виховання студентів, про що свідчить тематика її численних виступів на сторінках обласних періодичних видань та газети «Педагог», пізніше – «Запорізький університет»: «Готуються майбутні вчителі» [22], «Майбутнє вимагає» [23], «Сьогодні – випускник, завтра – педагог» [24], «Підсумки і завдання. Вступаючи в другий семестр» [25], «Насамперед – самостійна робота» [26], «Наша мова – наша доля» [27], «Куратор – наставник студента» [28] тощо.

Завершальними у творчому доробку Ніни Петрівни Москальової стали «Нариси історії кафедри української мови» [29]. У цій праці, побудованій на спогадах автора та архівних матеріалах, відтворено всі етапи становлення й розвитку кафедри як органічної структурної частини навчального закладу. Книга ця стала неоціненним внеском в історію Запорізького університету та привернула увагу широкої громадськості.

Ім'я Ніни Петрівни Москальової назавжди вписане в історію кафедри української мови та Запорізького університету в цілому. Понад 60 років свого життя віддала вона служінню науці й педагогічній діяльності.

Велика Вітчизняна війна, труднощі повоєнних років, а згодом напружена, подвижницька педагогічна праця, активна громадська діяльність, що вимагали багато часу й зусиль, не дозволили Н.П.Москальовій повною мірою реалізувати всі її наукові задуми. Кількісний перелік її наукових праць є порівняно невеликим, проте проблематика забезпечила наукове довголіття багатьом із них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Москальова Н.П. Словообразование и словоизменение имен существительных в Полтавских актовых книгах второй половины XVII века: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Язика народів СССР (український язык)» / Н.П.Москальова. – Днепропетровск, 1965. – 21с.
2. Москальова Н.П. Відмінювання іменників першої відміни за даними Полтавських актових книг другої половини XVII століття / Н.П.Москальова // Питання історичного розвитку української мови. Тези доповідей міжвузівської наукової конференції 15-20 грудня 1959 року. – Харків: Вид-во Харків. ун-ту, 1959. – С.36-37.
3. Москальова Н.П. Відмінювання іменників другої відміни за даними Полтавських актових книг другої половини XVII століття / О.П.Москальова // Наукові записки. Т.IV. Філологічний збірник. – Запоріжжя: Запорізьке обл. вид-во, 1957. – С.241-260.
4. Москальова Н.П. Відмінювання іменників третьої відміни за даними Полтавських актових книг другої половини XVII століття / Н.П.Москальова // Доповіді та повідомлення на конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1959 рік. – Запоріжжя, 1960. – С.65-66.
5. Москальова Н.П. Відмінювання іменників першої та третьої відмін за даними Полтавських актових книг другої половини XVII століття / Н.П.Москальова // Научные записки. Т.VIII. Филологический сборник. – Запорожье, 1962. – С.40-63.
6. Москальова Н.П. Основні способи словотворення іменників у Полтавських актових книгах другої половини XVII століття / Н.П.Москальова // Доповіді та повідомлення на конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1962 рік: Тези. – Запоріжжя, 1962. – С.33-34.

7. Москальова Н.П. Морфолого-синтаксичний спосіб словотворення іменників у Полтавських актових книгах другої половини XVII століття / Н.П.Москальова // Доповіді та повідомлення на конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1963 рік: Тези. – Запоріжжя, 1964. – С.97-99.
8. Москальова Н.П. Префіксально-суфіксальний словотвір іменників у Полтавських актових книгах другої половини XVII століття / Н.П.Москальова // Тези доповідей та повідомлень на конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1964 рік. – Запоріжжя, 1965. – С.132-133.
9. Москальова Н.П. Суфіксальний словотвір іменників у Полтавських актових книгах другої половини XVII століття / Н.П.Москальова // Тези доповідей та повідомлень на конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1964 рік. – Запоріжжя, 1965. – С.128-131.
10. Москальова Н.П. Суфіксальний словотвір особових назв у Полтавських актових книгах другої половини XVII століття / Н.П.Москальова // Тези доповідей та повідомлень на конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1965 рік. – Запоріжжя, 1966. – С. 169-171.
11. Москальова Н.П. Словотвір чоловічих прізвищ в українській мові (на матеріалі Полтавських актових книг) / Н.П.Москальова // Дослідження з словотвору та лексикології. – К.: Вища школа, 1985. – С.44-48.
12. Москальова Н.П. Дослідження в радянський час української мови за пам'ятками ділового письма другої половини XVII – початку XVIII століття / Н.П.Москальова // Підсумки і проблеми наукового вивчення української мови в повоєнний період: Тези доповідей республіканської наукової конференції. – К.: Рад. школа, 1967. – С.42-43.
13. Москальова Н.П. Звертання в «Народних оповіданнях» Марка Вовчка / Н.П.Москальова // Наукова сесія, присвячена 100-річчю з часу першого видання «Народних оповідань» Марка Вовчка (Тези доповідей). – Запоріжжя: Запорізьке обл. вид-во, 1957. – С.48-52.
14. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. – К.: Вища школа, 1991. – 230с.
15. Олійник І.С., Ганич Д.І., Москальова Н.П. Збірник диктантів / І.С.Олійник, Д.І.Ганич, Н.П.Москальова. – К.: Рад. школа, 1958. – 265с.; вид. 2-е – 1961. – 262с.; вид. 3-е – 1965. – 283с.
16. Москальова Н.П. Тести – одна з ефективних форм контролю знань учнів при вивченні розділу «Морфологія» / Н.П.Москальова // Методичні поради до комплексної підготовки студентів-філологів. – Запоріжжя, 1982. – С.82-92.
17. Москальова Н.П. Тести – одна з ефективних форм контролю знань учнів при вивченні розділу «Синтаксис простого речення» / Н.П.Москальова // Методичні поради до викладання синтаксису, стилістики та здійснення міжпредметних зв'язків. – Запоріжжя, 1983. – С.11-20.
18. Москальова Н.П. Тести – одна з ефективних форм контролю знань учнів при вивченні розділу «Синтаксис складного речення» / Н.П.Москальова // Педагогічно-фахова підготовка вчителів-філологів. – Запоріжжя, 1984. – С.18-26.
19. Москальова Н.П. Вправи на закріплення теми «Система словозміни іменників української мови в порівнянні з російською» / Н.П.Москальова // Педагогічно-фахова підготовка вчителів-філологів. – Запоріжжя, 1984. – С.32-37.
20. Методичні вказівки та завдання з української мови для заочних підготовчих курсів при Запорізькому державному університеті / А.Я.Мановицька, Н.П.Москальова – Запоріжжя, 1988. – 72с.
21. Методичні вказівки до державного екзамену з сучасної української літературної мови / Укл. П.І.Білоусенко, С.В.Бібла, Л.П.Бойко, Л.П.Денисенко, Н.О.Зубець, Л.І.Кучеренко, А.Я.Мановицька, Н.П.Миронюк, Н.П.Москальова, Т.В.Савела, Л.М.Стовбур. – Запоріжжя, 1997. – 47с.
22. Москальова Н.П. Готуються майбутні вчителі / Н.П.Москальова // Комсомолець Запоріжжя. – 31 травня 1974р. – С.2.
23. Москальова Н.П. Майбутнє вимагає / Н.П.Москальова // Індустріальне Запоріжжя. – 15 липня 1975р. – С.3.
24. Москальова Н.П. Сьогодні – випускник, завтра – педагог / Н.П.Москальова // Педагог. – 31 травня 1974р. – С.2.

25. Москальова Н.П. Підсумки і завдання. Вступаючи в другий семестр / Н.П.Москальова // Педагог. – 7 лютого 1974р. – С.1.
26. Москальова Н.П. Насамперед – самостійна робота / Н.П.Москальова // Запорізький університет. – 14 жовтня 1997р. – С.2.
27. Москальова Н.П. Наша мова – наша доля / Н.П.Москальова // Запорізький університет. – 25 березня 1996р. – С.2.
28. Москальова Н.П. Куратор – наставник студента / Н.П.Москальова // Педагог. – 28 грудня 1984р. – С.2.
29. Москальова Н.П. Нариси історії кафедри української мови / Н.П.Москальова. – Запоріжжя: ЗДУ, 2000. – 80с.

УДК 811.111(71)'373.21'37'282

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ КАНАДСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Люшинська Г.В., викладач

Запорізький національний університет

Стаття присвячена опису семантичних особливостей регіональної лексики канадського варіанта англійської мови, які виникають під впливом екстралінгвістичних та соціолінгвістичних факторів. Основна увага приділяється семантичному опису регіональних іменників канадського варіанта англійської мови з елементами аналізу ареальних характеристик лексико-семантичних варіантів виділених одиниць, що дозволяє визначити їхнє місце, статус, діапазон парадигматичних зв'язків у національній лексико-семантичній системі англо-канадського варіанта.

Ключові слова: національний варіант мови, мовна варіативність, національні варіанти англійської мови, франко-канадська інтерференція, діалекти, регіоналізм, стандартна / нестандартна англійська мова, норма, варіант норми, національна самоідентифікація

Lyushinskaya A.V. СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ КАНАДСКОГО ВАРИАНТА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена описанию семантических особенностей региональной лексики канадского варианта английского языка, которые возникают в результате влияния экстралингвистических и социолингвистических факторов. Основное внимание уделяется семантическому описанию региональных имён существительных канадского варианта английского языка с элементами анализа ареальных характеристик лексико-семантических вариантов данных единиц, что позволяет определить их место, статус, диапазон их парадигматических связей в национальной лексико-семантической системе англо-канадского варианта.

Ключевые слова: национальный вариант языка, языковая вариативность, национальные варианты английского языка, франко-канадская интерференция, диалекты, регионализм, стандартный / нестандартный английский язык, норма, вариант нормы, национальная самоидентификация

Lyushinska A.V. THE SPECIFIC FEATURES OF THE CANADIAN ENGLISH REGIONAL LEXICAL UNITS' SEMANTICS / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The article is dedicated to the problem of the regional peculiarities of the Canadian variety of the English language. The purpose of the article is the regional Anglo-Canadian nouns' semantic analysis with the elements of the areal characteristics' study of the lexical semantic variants of these units. The regional Anglo-Canadian nouns' status, their level and their paradigmatic links with the national lexical semantic system of the Canadian variety of the English language are defined.

Key-words: Englishes, language variation, national variety, franco-canadian interference, dialects, regionalism, standard / non standard English, norm, national identity

Проблема вивчення національних варіантів полінаціональних мов залишається однією з важливіших у сучасному мовознавстві. В останні десятиріччя вона привертала увагу багатьох вітчизняних та іноземних лінгвістів. Питанням вивчення мовних ситуацій у країнах розповсюдження національно-негомогенних мов, взаємовідношення стандарту з іншими формами існування мови, стандартних та субстандартних мовних характеристик різних рівнів у синхронії та діяхронії присвячені праці А.Д. Швейцера, Н.І. Філічевої, А.І. Домашнева, Г.В. Степанова, М.А. Бородіної, О.А. Реферовської, Ю.А. Жлуктенка, М. Оркіна, Дж. Чемберса, Р. Грегга, Р. МакКоннелла та інших.